

**TALABALARGA NEMIS TILINI O'RGATISHDA O'QIB, TINGLAB TUSHUNISH
KO'NIKMALARINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH**

Annotatsiya: Maqolada nofilologik yo'nalish talabalari uchun leksik kompetensiyani shakllantirish va uni rivojlantirishda ahamiyatlidir. Leksik kompetensiya lingvistik kompetensiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi

Kalit so'zlar: Leksik kompetensiya, lingvistik kompetensiya, metodik kompetensiya, diagnostik kompetensiya, o'qitish va o'rganish shakllarini egallash, shaxsiy va ijtimoiy kompetensiya, rejalashtirish va boshqarish ko'nikmalari.

Annotation: The text discusses the importance of developing lexical competencies for students in a specific field. It emphasizes that lexical competency is considered a part of linguistic competency.

Keywords: Lexical Competency, Refers to the knowledge and skills related to vocabular, Linguistic Competency.

Аннотация: Текст говорит о важности развития лексических компетенций для студентов в определенной области (вероятно, в лингвистике или образовании), указывается, что лексическая компетенция считается частью лингвистической компетенции.

Ключевые слова: Лексическая компетенция, знания и навыки, связанные со словарным запасом, лингвистическая компетенция.

Jahonda yuz berayotgan iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy rivojlanishlar chet tillar, ayniqsa, nemis tilini o'rganishga bo'lgan qiziqish va ehtiyojni kuchaytirmoqda. Dastavval, chet til asosan tilshunoslar tomonidan o'zlashtiriladi edi. Bugungi kunga kelib, chet tillarni boshqa soha vakillari ham egallashi kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishlari uchun muhim sanalmoqda. Boshqa soha vakillari sifatida tilshunoslarni emas, baki shifokor, tadbirkor, uchuvchi, kimyogar, bankir va boshqa kasb egalini tushunamiz. Nofilologik yo'nalishlarda tahsil oluvchi talabalarga nemis tilini o'rgatish o'quv dasturiga kiritilgan bo'lib, unda talabalar o'zlari, oilasi haqida qisqacha gapirib bera olishi, o'z kasbiga doir ilmiy materiallarni o'qishi, tinglaganda tushunishi, kasb yuzasidan rasmiy xatlar va matnlar yaratishqobiliyatiga ega bo'lishlari ko'zda tutilgan. Nofilologik yo'nalishlarda nemis tilida gapirish, tinglash, o'qish va yozish ko'nikma va malakalarini shakllantirish chun leksik kompetensiyani rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Nofilologik yo'nalish talabalari uchun leksik kompetensiyani rivojlantirish nutq ko'nikma va malakalarni rivojlantirishda asos vazifasini bajaradi. Bilamizki, barcha turdagi nutq ko'rinishining poydevori so'zlar, ya'ni lekitsiyadan iborat. Ruhshunoslarning e'tirof etishicha, inson bolasi kishilik jamiyati orttirgan tajribani so'z orqali o'zlashtiradi. Chunki tafakkur so'z yordamida sodir bo'ladi. So'z til birligi sifatida tushunchalarni ifodalaydi. Tildagi so'zlar tajmuyi leksikani sistema sifatida tashkil etadi.

Leksikasiz ma'no ham mavjud emas. Shunday ekan, leksik kompetensiyani shakllantirish va uni rivojlantirish nofilologik yo'nalish talabalari uchun ahamiyatlidir.

Nemis tilidagi lingvistik kompetensiyaning tarkibiy qismlarini o'rganishda bag'ishlangan tadqiqotlarda uning ko'plab tarkibiy xususiyatlari o'rganilgan. Til materiali (fonetika, leksika, grammatika) hamda bilim va nutq faoliyati turlari (tinglash, gapirish, o'qish va yozish) bo'yicha ko'nikmalar nemis tilidagi lingvistik kompetensiya tarkibiga kiradi. Bundan ko'rinish turibdiki, leksik kompetensiya lingvistik kompetensiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi.

Lingvistik kompetensiya tushunchasini tilshunoslikda birinchi bor D.Hayms ishlatgan va lingvistik kompetentlik – til, lugʻat va grammatik qoidalarni bilish, faqat chet tilda oʻzlashtirilgan bilimlar asosida bayon qilish imkoniyati va tilning maʼlum bir tizimi sifatida qaralgan

Lingvistik kompetensiya bu – kommunikativ kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismi boʻlib, u talabalarda tilga oid bilimlarni chuqur egallashida xizmat qiladi. Talabalar quyidagi lingvistik kompetensiyaning tarkibiy qismlarini oʻzlashtiradi:

Fonetik - oʻrganilayotgan tilda fonetik koʻnikmalar artikulatsiyasining oʻziga xos xususiyatlari, intonatsiya, urgʻu va netral nutq ritmi;

Leksik - muloqot sohasiga doir kasbiy leksik koʻnikmalar; qoʻllanish sohalari boʻyicha soʻz birikmalarini bir biridan farqlash tushunchasi erkin va turgʻun soʻz birikmalari; frazeologik birliklar tushunchasi; soʻz hosil qilishning asosiy usullari tushunchasi;

Grammatik - yozma va ogʻzaki muloqotda maʼno buzilmasdan umumiy aloqani taʼminlovchi grammatik koʻnikmalar; kasbiy nutqqa xos asosiy grammatik hodisadir.

Kompetensiya tushunchasi shuni anglatadiki, oʻqituvchining professionalligi shunchaki bilimlar toʻplamidan iborat emas (masalan, didaktik-metodik tamoyillar va dars modellarini bilish). Muhimi – oʻqituvchi sifatida rivojlanish va oʻz malakalaridan foydalanib dars jarayonini samarali boshqara olish. Oʻqituvchilar turli faoliyat sohalari tegishli kompetensiyalarni rivojlantirishlari lozim. Keling, ikki asosiy faoliyat maydoniga eʼtibor qaratamiz:

Diagnostika faoliyati: Oʻqituvchilar talabalarning oʻzlashtirish darajasini aniqlay olishi va ularga yordam berish uchun gʻoyalar ishlab chiqishi kerak. Bundan tashqari, oʻz tashxislarini shunday yetkaza olishlari lozimki, bu talabalarni motivatsiyadan tushirmasin.

Dars rejalashtirish: Oʻqituvchilar oʻquv maqsadlarini belgilash, materiallarni tanlash, topshiriqlar berish va dars jarayonini tashkil eta olishlari kerak. Bu esa nemis tilining tizimi va til oʻrganish jarayoni haqida maʼlum bilimlarga ega boʻlishni talab qiladi.

Har bir faoliyat sohasi uchun oʻqituvchi keng bilim va koʻnikmalarga ega boʻlishi zarur. Masalan, dars rejalashtirish jarayonida quyidagi bilim va koʻnikmalar muhim:

Bilim: Mavzular va matnlar haqida bilim. Nemis tilida soʻzlashuvchi mamlakatlarda qanday mavzular dolzarb? Til oʻrganuvchilar uchun qanday mavzular qiziqarli boʻlishi mumkin? Qanday matnlar talabalarni jalb qilishi mumkin? Matnlar qanchalik murakkab boʻlishi kerak?

Koʻnikma: Asl matnlar bilan qanday ishlash mumkin? Mashqlar va topshiriqlarni matn bilan qanday bogʻlash maqsadga muvofiq?

Quyidagi diagramma bilim va koʻnikmalarning kompetensiyalar bilan qanday bogʻliqligini koʻrsatadi. Bundan tashqari, dars berishning turli sohalari uchun turli kompetensiyalar muhim ekani ham namoyon boʻladi.

Biz kompetensiyalar haqida gapirganda, har doim bilim va koʻnikmalarning oʻzaro chambarchas bogʻliqligini nazarda tutamiz. Oʻqituvchilar kasbiy faoliyatga kirishar ekan, ushbu bogʻliqlikni tushunib, oʻzlashtirishlari kerak. Oʻqituvchilik faoliyati – bu oʻz zimmasiga javobgarlik olishni talab qiluvchi faol jarayondir.

Shaxsiy xususiyatlar, masalan, temperament, xarakter yoki hayotiy tajriba – bu jarayonning asosi hisoblanadi. Shu asosda oʻqituvchilar oʻz fanlari boʻyicha maxsus kompetensiyalarni rivojlantiradilar. Aynan shu kompetensiyalar ularga oʻzining oʻziga xos oʻqitish sharoitida, sinf xonasida va oʻquvchilari bilan mantiqiy va samarali faoliyat yuritish imkonini beradi.

Yaxshi dars berish har doim faqatgina oʻqituvchining shaxsiy xususiyatlariga bogʻliq emas, balki oʻqituvchining muayyan kompetensiyalarni qanchalik egallaganiga ham bogʻliqdir.

Yaxshi darsning faqatgina oʻqituvchi shaxsiy xususiyatlariga bogʻliq emasligi, balki oʻqituvchining maʼlum kompetensiyalarni qay darajada egallaganiga ham bogʻliqligi taʼkidlanadi. Sizning vazifangiz – bu bogʻliqliklarni tushunish va aniqlashdir.

Taʼlimda yaxshi dars deganda nimani tushunamiz?

Sinf yaxshi boshqariladi va mavjud vaqt optimal ravishda foydalaniladi.

Dars muhiti oʻquv jarayoniga yordam beradi.

Dars turli-tuman boʻlib, talabalarni oʻrganishga motivatsiya qiladi.

Dars yaxshi va aniq tuzilgan, mazmun til va fan jihatdan toʻgʻri yetkaziladi.

Eng muhim ta'limiy maqsad – bilim va ko'nikmalarni o'rgatishdir. Bu faqat fan doirasidagi bilimlar bilan cheklanmay, hamkorlik qilish qobiliyatini shakllantirish kabi nofanga oid jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli bunday dars kompetensiyaga asoslangan ta'lim (kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv) hisoblanadi.

Dars talabalardan kelib chiqib tashkil etiladi. Bu talabalarni qo'llab-quvvatlaydi, ularga fikr bildirish imkoniyatini beradi (o'quvchilarga yo'naltirilgan yondashuv).

Dars faol va mustaqil o'rganishni rag'batlantiradi.

Dars barcha o'quvchilar uchun turli so'zlash va o'rganish imkoniyatlarini yaratadi.

Darsda metodlar va ijtimoiy shakllar oqilona tarzda almashtirib turiladi.

Dars o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash va aqlli o'rganish orqali saqlanib qolishini ta'minlaydi.

Dars fanga oid va fan doirasidan tashqari bilimlarni o'quvchilarning imkoniyat va ehtiyojlariga moslashtiradi.

Dars qiyinchilik darajasi va o'qitish tezligini o'quvchilarning o'quv sharoiti va oldindan tayyorgarlik darajasiga moslashtiradi.

Ushbu birligini tashkil etishda siz o'qituvchilarga yuqori ahamiyat berilishi mumkinligini ko'rishingiz mumkin. Bunga o'qituvchilarning qobiliyatlarini yaxshilash uchun sezgi rivojlantirish kiradi. Biz bu jihatni ko'proq muhokama qilamiz. Hozirgi kunga kelib, muhokama qilingan qobiliyatlar o'qituvchilarning nemis tili darslarida qanday yordam berishi mumkinligini tasvirlashda yordam berishi mumkin. Biroq, bu tushunchalar juda umumiydir. Shunday qilib, siz muhim qobiliyatlarni aniq ko'rsatmasangiz ham, bu qobiliyatlarni aniqlashda yordam beradi. Bunga o'qituvchilarning o'z fikrlarini rivojlantirish, olingan bilim va ko'nikmalarni qanday qo'llashni aniqlash kiradi. Bu piramidaning qarama-qarshi modeli o'qituvchilarning qobiliyatlarini taqdim etadi. Ushbu model o'ziga xos jihatlarni izolyatsiya qilishga imkon beradi. Bu yordam beradi, lekin bir vaqtning o'zida, kundalik hayotda va dinamikada darslar chegaralari oqimda bo'lishi mumkin. Bu qobiliyatlar bir-birini to'ldiradi. Ushbu dinamik o'zaro ta'sir, o'qituvchilarning sabablari uchun bir necha sabablardan biridir.

Kasbiy kompetensiya: Nemis tilini chet tili sifatida o'qituvchi uchun nemis tilini, adabiyotini va madaniyatini yaxshi bilish zarur. Bu bilimlar doimiy ravishda malaka oshirish orqali yangilanib turishi kerak. Kasbiy kompetensiyaga shuningdek, nemis tilidagi nutqiy qobiliyat ham kiradi.

Didaktik kompetensiya: didaktik qobiliyat, shuningdek, til qobiliyatlari nemis tili darslarini tashkil etishda muhim asosdir. Bular o'qituvchining dars davomida qanday metodlarni qo'llashini belgilaydi. Ushbu matnda o'qish va tushunish uchun o'quvchilar bilan ishlashda, o'quvchilar o'zlarining til qobiliyatlarini qanday rivojlantirishlari kerakligi haqida savol tug'iladi. Didaktik kompetensiyaga o'quv guruhlari va topshiriqlar, dars maqsadlari va qobiliyatlarni belgilash, shuningdek, o'qitishni rejalashtirish va amalga oshirish uchun konkret qadamlar kiradi.

Diagnostic kompetensiya: Bu o'qituvchining talabalarning qobiliyatlarini, bilimlarini va ko'nikmalarini kuzatish imkoniyatini o'z ichiga oladi va qaysi jihatlarni rivojlantirish kerakligini aniqlashga yordam beradi. Talabalarning individual bilim va ko'nikmalarini kuzatish juda muhimdir.

Metodik kompetensiya: O'qituvchi turli metodlar va usullardan yaxshi xabardor bo'lishi kerak va nemis tili darslarida ulardan maqsadli ravishda foydalanishi mumkin. U darsni qiziqarli, xilma-xil va qiyin qilib tashkil etadi.

O'qitish va o'rganish shakllarini egallash: Ushbu qobiliyat o'qitish va o'rganish jarayonlariga chuqur bog'liqdir. O'qituvchi turli xil mashq shakllari va topshiriqlardan xabardor bo'lib, so'z boyligini oshirish, alohida ko'nikmalarni rivojlantirish va darsda samarali foydalanish uchun ularni qo'llay oladi.

Baholash va baholash qobiliyati: O'qituvchi nemis tili darslarida, ya'ni talabalarning qobiliyatlarini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Talabalarga erishilgan natijalar

haqida aniq va tushunarli fikr bildirishlari va ularga o'z qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam berishlari zarur.

Tarbiya berish qobiliyati: Ko'pincha o'qituvchi kattalar o'qituvchilarga ham maslahatchi, yordamchi va qadriyatlarni yetkazuvchi bo'lishi mumkin. Bu, ayniqsa, bolalar va o'smirlar uchun muhimdir.

Shaxsiy va ijtimoiy kompetensiya: O'qituvchilar munosabatlarga tayanishi zarur. Ular barcha talabalar bilan aloqalar o'rnatishi kerak. Ular, shuningdek, guruh ichidagi ijobiy va salbiy his-tuyg'ularni hal qilishda yordam berishlari lozim. O'qituvchilar, shuningdek, hamkasblar bilan aloqalarni rivojlantirish va o'zaro yordam berishlari kerak.

Rejalashtirish va boshqarish ko'nikmalari: Bu o'qituvchining sharoitlarni baholay olish, muayyan kontekstda rejalashtirish va dars jarayonini tashkil etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bunga vaqtni, materiallarni boshqarish va tayyorlash qobiliyati ham kiradi.

Rivojlantiruvchi kompetensiya: Bu sharoitlarni o'zgartirishga tayyor bo'lish va sharoitlarni rivojlantirish qobiliyatini anglatadi. Bu o'quv muassasalariga (maktab, bolalar bog'chasi) va o'qituvchilar hamda o'quvchilarning ota-onalariga tegishli.

Aloqa qobiliyati kompetensiyasi: O'qituvchining faolliklari bilan bog'liq bo'lgan qobiliyatlar, samarali muloqot qilish qobiliyati muhimdir. Bu muloqot ham kasbiy, ham ijtimoiy muvofiqdorchilikka qaratilgan bo'lishi kerak. Kommunikativ qobiliyatlar o'z ichiga keng qamrovli muloqotlarni oladi va bu o'qituvchilik kasbining barcha jihatlarini o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda yaxshi darslarning belgilari asosida siz o'qituvchi sifatida qanday qobiliyatlar kerakligini, nemis tilini chet tili sifatida o'qitishda qanday talablar qo'yilishini o'rganishingiz zarur. Bu yerda ko'rsatilganidek, bu qobiliyatlar juda xilma-xil va nafaqat til, balki madaniy jihatlarini ham o'z ichiga oladi. Siz shuningdek, qaysi qobiliyatlar siz uchun muhimligini aniqlab olishingiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Tojimatova M. Nofiliologik yo'nalishlarda chet tilida talabalarning leksik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy masalalari.

Til va adabiyot ta'limi.2024yil,11-son,12-son.

2.Lehrkompentenz und Unterrichts-gestaltung. Micheal Schart, Micheal Legutke 2012
Goethe-Institut,Munchen

3.Pedagogik mahorat.A`zam Xoliqov."Tafakkur bo'stoni"nashriyoti.Toshkent-2011yil

4.Pedagogik texnologiyalar va pedagogic mahorat. H.T.Omonov, N.X.Xo`jayev, S.A.Madyorov, E.U.Eshchonov .Toshkent-2009yil